

Rola samooceny i lęku-cechy w wyjaśnianiu subiektywnej jakości życia osób zorientowanych materialistycznie

Martyna Płudowska*, Andrzej Sękowski

Instytut Psychologii, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

THE ROLE OF SELF-ESTEEM AND TRAIT ANXIETY IN EXPLAINING THE SUBJECTIVE QUALITY OF LIFE IN MATERIALISTICALLY-ORIENTED INDIVIDUALS

The results of many psychological research revealed that self-esteem and trait anxiety are important predictors of quality of life, well-being and happiness. The arrangements for the functioning of materialistic individuals suggest that the attitude towards oneself and the disposition to react with anxiety may be of particular significance in the quality of life of these subjects. In order to verify this hypothesis the study was conducted on a sample of 243 people aged 21-39. In order to determine the contribution of self-esteem and trait anxiety in explaining the subjective quality of life, a multiple regression analysis was performed. The results of this analysis showed that a group of three variables: trait anxiety, self-esteem and materialistic orientation explain 44% of the variability in the sense of quality of life in the social area. To examine the role of materialism as a moderator of the relationship between self-esteem and anxiety and a subjective quality of life, a hierarchical model of regression analysis was used. The results showed that the greater the trait anxiety and the higher the level of materialism, the greater the importance of self-assessment in explaining the subjective quality of life in the psychosocial sphere.

Key words: consumer culture, materialism, quality of life, self-esteem, trait anxiety

WPROWADZENIE

Problematyka szczęścia, dobrego życia, a także analiza środków umożliwiających jego osiągnięcie, od wieków stanowią przedmiot zainteresowania filozofów reprezentujących różne nurty. Psychologia jako dyscyplina naukowa wywodząca się z filozofii przejęła zainteresowanie tymi zagadnieniami, starając się określić zarówno czynniki ograniczające zadowolenie z własnej egzystencji, jak również te, które sprzyjają budowaniu wysokiej jakości. Zwiększone zainteresowanie jakością życia w ostatnich dwóch dekadach niewątpliwie wiąże się z pojawieniem się i rozwojem nurtu, jakim jest psychologia pozytywna (Trzebińska, 2008), jednak wydaje się, że nie jest on jedynym czynnikiem decydującym o rosnącej popularności tego zagadnienia. Wzrost zainteresowania psychologów dobrotanem, jakością życia i szczęściem obserwuje się także w okresach transformacji, przy okazji różnego rodzaju zmian społecznych, kulturowych czy ekonomicznych (Zawadzka, Niesiołędzka i Godlewska-Werner, 2014). Współczesność obfituje w dynamiczne przekształcenia w różnych sferach ludzkiej aktywności, co odzwierciedla mnogość określeń, za pomocą których badacze starają się

wyaccentować poszczególne aspekty tych transformacji. Wśród nich najczęściej pojawiają się takie terminy, jak: społeczeństwo ponowoczesne, plynnonowoczesne, post-industrialne, globalne, sieci, wiedzy czy też konsumpcji. Janusz Mariański (2010) wymienia ich ponad sto, zwracając uwagę na stosunkowo często występujące wśród nich przedrostki „post” czy „po”, świadczące o radykalności zmian społeczno-kulturowych, a także po części o zerwaniu ciągłości z poprzednią fazą życia społeczeństwa.

Postulat, aby ludzkie zachowanie, uwarunkowane wpływami społecznymi, opisywać w kontekście określonych warunków historycznych oraz kulturowych ma dość długą historię (Gergen 1973), podobnie jak krytyka głoszącego tę tezę konstrukcjonizmu społecznego (Dymkowski, 2007). Zasadnym wydaje się jednak – nawet przy odrzuceniu skrajnego konstruktywizmu, zgodnie z którym nie jest możliwe formułowanie uniwersalnych teorii, z racji znaczących wpływów o charakterze historycznym i kulturowym – uwzględnienie społecznego, ekonomicznego czy kulturowego kontekstu w wyjaśnianiu i interpretacji zjawisk psychologicznych. Przyjmując założenie, zgodnie z którym „przedmioty materialne, które tworzymy, idee, które mamy, i działania, które podejmujemy, są konsekwencjami, „produktami”, społecznej struktury konkretnej epoki” (Cushman, 1992, s. 31), należy uznać, że pewne charakterystyczne dla współczesnego społeczeństwa skrypty kulturowe (por. Boski, 1999) nie pozostają bez wpływu na psychologiczne funkcjonowanie człowieka.

* Korespondencję dotyczącą artykułu można kierować na adres: Martyna Płudowska, Katedra Psychologii Różnic Indywidualnych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Al. Racławickie 14, 20-950 Lublin. mpłudowska@kul.pl

Analiza publikacji, mających na celu nakreślenie charakterystycznego rysu naszej epoki pozwala stwierdzić, że wiele z nich akcentuje konsumpcyjny charakter nowoczesnego społeczeństwa. Mimo mnogości ujęć i definicji społeczeństwa konsumpcyjnego większość badaczy jest zgodna co do kluczowych jego elementów. Mianem tego typu społeczeństwa określa się rodzaj społeczeństwa kapitalistycznego, w ramach którego występuje bogata oferta dóbr. Produkcja towarów ustępuje miejsca konsumpcji, będącej główną siłą napędową rozwoju gospodarczego. W społeczeństwie konsumpcyjnym nabywanie i użytkowanie dóbr nie służy już wyłącznie zaspokajaniu potrzeb, lecz staje się środkiem do spełniania konsumenckich zachcianek i życzeń. Funkcjonalność przedmiotów traci na znaczeniu, a na pierwszy plan wysuwa się konsumpcja znaczeń, których stają się one nośnikami. Konsumpcja określonych dóbr wyznacza przynależność klasową i informuje o statusie społecznym jednostek. Społeczeństwo konsumpcyjne jest społeczeństwem zachęcającym do nabywania, konsumowania i wyrzucania przedmiotów, a bycie konsumentem staje się wręcz obowiązkiem ludzi funkcjonujących w jego ramach (Adamczyk, 2013; Aldridge, 2006; Baudrillard, 2006; Bauman, 2005, 2006, 2010; Brewer, za: Byłok, 2005, 2013; Byłok, 2013; Dittmar, 2007; Hostyński, 2006; Kasser i in., 2003; Mróz, 2009; Romaniszyn, 2011). W obrębie społeczeństwa konsumpcyjnego kształtuje się kultura konsumpcyjna, dla której charakterystyczne jest przenikanie się dwóch dotychczas odrębnych sfer: społecznej i ekonomicznej; następuje urynkowanie społeczeństwa. Sfera społeczna i kulturowa zaczynają funkcjonować zgodnie z regułami obowiązującymi w obszarze gospodarczym, a relacje międzyludzkie przybierają formę relacji rynkowych (Aldridge, 2006; Romaniszyn, 2011). W kulturze konsumpcyjnej dominuje indywidualizm, ukierunkowanie na wartości materialne, hedonistyczne. Relacje interpersonalne mają charakter instrumentalny, są powierzchowne i krótkotrwałe, a kontakty między ludźmi oparte na rywalizacji. Dla tej kultury charakterystyczne jest ukierunkowanie na zmianę, wymuszającą na jednostkach bycie w ciągłym ruchu i umiejętne dopasowywanie się do przemian w różnych sferach funkcjonowania (Bauman, 2010; Hostyński, 2006; Kasser i in., 2007; Melosik, 2013).

Psychologowie podejmujący zagadnienie wpływu społeczeństwa konsumpcyjnego i kultury konsumpcyjnej na ludzkie funkcjonowanie, w tym także jakość życia, dobrostan i szczęście często odwołują się do problematyki potrzeb, celów, czy wartości (Sękowski i Płudowska, 2017). Istnieje jednak charakterystyka w sposób bezpośredni odzwierciedlająca specyficzne cechy kultury konsumpcyjnej w ludzkim funkcjonowaniu – jest nią materializm, określane jako cecha indywidualna jednostek żyjących w tej kulturze (Górnik-Durose i Janiec, 2010). Mimo że koncepcje materializmu wypracowane na gruncie nauk społecznych różnią się zarówno pod kątem definiowania tej zmiennej, jak również w zakresie uwzględnianych komponentów materializmu, wszystkie w mniejszym lub większym stopniu odwołują się do posiadania i ważności,

jaka jednostki przypisują mu w swoim życiu (por. Górnik-Durose, 2002).

W niniejszym projekcie przyjęto szerokie rozumienie materializmu, nawiązujące do Frommowskiego modus „mieć”. Zgodnie z tym ujęciem jest on definiowany jako ogólna orientacja życiowa, zgeneralizowane nastawienie na „mieć” (Fromm, 2012). Materializm obejmuje więc całość ludzkiej egzystencji, wykraczając poza sferę finansów, wartości materialnych, lub też realizacji celów zewnętrznych. Jednostka zorientowana materialistycznie cały świat postrzega jako „zbiór obiektów, które należy posiadać, pochłonać, przywłaszczyć” (Górnik-Durose, 2002, s. 117). Co istotne, w ten sposób traktowane są już nie tylko dobra materialne, przedmioty, ale także inni ludzie, idee, wiedza, itp. (tamże).

Dotychczasowe badania potwierdzają negatywne związki materializmu z dobrostanem psychicznym, zdrowiem psychicznym i poczuciem szczęścia (Chen, Yao i Yan, 2014; Dittmar i in., 2014; Kasser i in., 2014; Kasser i Ryan, 1993, 1996; Kim, Kasser i Lee, 2003; Martos i Kopp, 2012; Unanue i in., 2014). Ich wyniki są spójne (Dittmar i in. 2014), a badacze obecnie skupiają się na wyjaśnieniu procesów leżących u podłoża tych zależności (Górnik-Durose i Boroń, 2018). Pewne światło na tę kwestię rzucają ustalenia dotyczące funkcjonowania jednostek zorientowanych materialistycznie, internalizujących wartości promowane przez kulturę konsumpcyjną. Jednostki zorientowane na „mieć” wszystko traktują jako własność, nie wyłączając siebie samego; zaczynają postrzegać siebie jako towar i tak jak określone dobra muszą spełniać pewne kryteria, aby były ocenione jako wartościowe, tak jednostki – na ich wzór – powinny w taki sposób ukazać siebie i swoją osobowość, by stały się obiektem godnym zainteresowania (Fromm, 1996). Uzdolnienia i zalety nie są wystarczające aby odnieść sukces. Fromm jest zdania, że konieczne jest wręcz „dokonanie transakcji” na swojej osobowości, aby stać się konkurencyjnym (tamże, s. 63). Orientacja materialistyczna oznacza więc traktowanie siebie samego równocześnie jako towar wystawiony na sprzedaż i jako sprzedawcę, który powinien wykazać się kompetencjami w zakresie uczynienia go atrakcyjnym w oczach potencjalnych nabywców. „Aby wejść do społeczeństwa konsumentów [...] ludzie muszą udostępnić siebie samych dla rynku i walczyć, w konkurencji z resztą członków o najlepszą wartość rynkową” (Bauman, 2010, s. 70-71). W takim klimacie społeczno-kulturowym każde niepowodzenie stanowi poważne zagrożenie dla samooceny, a „jeżeli kaprysy rynku decydują o czyjejs wartości, wówczas zostaje zlikwidowane poczucie godności i dumy” (Fromm, 1996, s. 65).

Kultura konsumpcyjna, ukierunkowana na zmianę, stwarzająca atmosferę konieczności ciągłego dopasowywania się do dynamicznych przemian, jakie dokonują się w wielu sferach życia jest kulturą niepewności oraz niepokoju. Strach przed nieadekwatnością oraz ciągły stan alarmowy, podtrzymywany aby nie przeoczyć okazji do zaktualizowania posiadanych dóbr, tożsamości, kwalifikacji, wiedzy czy relacji, czynią uczestników kultury

konsumpcji coraz bardziej podatnymi na lęk (Bauman, 2007, 2010). Uwzględniając powyższe ustalenia można przypuszczać, że samoocena i lęk rozumiany jako cecha mogą w znaczącym stopniu oddziaływać na jakość życia osób zorientowanych materialistycznie.

W niniejszym projekcie przyjęto personalistyczno-egzystencjalną koncepcję jakości życia zaproponowaną przez M. Straś-Romanowską. Zgodnie z tym ujęciem poczucie jakości życia to subiektywne poczucie zadowolenia doświadczane w związku z „rodzajem przeżyć i zaangażowań jednostki, charakterem relacji z ludźmi, z otaczającym światem (kultury i natury) i samym sobą, rodzajem i rezultatami realizowanych działań, kierunkiem i dynamiką osobistego rozwoju. Jakość życia to sposób życia wraz z towarzyszącymi określone sposoby życia uczuciami” (Straś-Romanowska, 2005, s. 272). W badaniach uwzględniono jeden z czterech wymiarów jakości życia – wymiar psychospołeczny. Jakość życia w tej sferze oznacza subiektywne poczucie zadowolenia, budowane w oparciu o poczucie więzi z innymi, poczucie przynależności i wspólnoty, postrzegany szacunek i życzliwość ze strony innych (tamże).

METODA

Celem prezentowanych badań było określenie znaczenia samooceny rozumianej jako pozytywna lub negatywna postawa wobec Ja, przekonanie o własnej wartości (Rosenberg, 1965, za: Dzwonkowska, Lachowicz-Tabaczek i Łaguna, 2008) oraz lęku cechy – dyspozycji do reagowania lękiem (Spielberger, 1966, za: Sosnowski, 1977), w wyjaśnianiu zadowolenia z własnego życia w sferze psychospołecznej. Sprawdzone także rolę materializmu jako moderatora powyższych zależności. Celem badań było udzielenie odpowiedzi na następujące pytania:

- 1) Czy i jakie istnieją różnice pomiędzy osobami zorientowanymi materialistycznie, a osobami nie cechującymi się takim zorientowaniem w zakresie poczucia jakości życia w sferze psychospołecznej, samooceny i lęku-cechy?
- 2) Jak samoocena i lęk-cecha wiążą się z poczuciem jakości życia?
- 3) Czy i w jaki sposób orientacja materialistyczna modyfikuje związek pomiędzy samooceną oraz lękiem i poczuciem jakości życia w sferze psychospołecznej?

Na podstawie ustaleń teoretycznych dotyczących funkcjonowania osób zorientowanych materialistycznie oraz wyników dotychczasowych badań sformułowano następujące hipotezy:

- H1: Osoby zorientowane materialistycznie cechują się niższym poziomem samooceny niż badani niezorientowani materialistycznie.
- H2: Badani o orientacji materialistycznej są mniej zadowoleni z własnego życia w obszarze psychospołecznym niż osoby niezorientowane materialistycznie.

H3: Badanych o postawie „mieć” charakteryzuje wyższy poziom lęku-cechy niż osoby o postawie „być”.

H4: Samoocena jest pozytywnym predyktorem poczuciem jakości życia w sferze psychospołecznej, zaś lęk-cecha wiąże się ujemnie z zadowoleniem z życia w tym obszarze.

H5: Orientacja materialistyczna moderuje zależności między samooceną i lękiem-cechą a poczuciem jakości życia w sferze psychospołecznej.

OSOBY BADANE

W badaniu uczestniczyło 243 osoby (148 kobiet i 95 mężczyzn), w wieku od 21 do 39 lat ($M=29.99$, $SD=4.69$). W grupie badanej znalazły się wyłącznie osoby pracujące zawodowo, niezależnie od formy i wymiaru zatrudnienia, z wykształceniem przynajmniej średnim. Badanych podzielono na dwie grupy: osoby zorientowane materialistycznie ($N=122$) oraz osoby nie cechujące się tą orientacją ($N=121$). O przynależności do danej grupy decydował wynik w Skali Postaw Być i Mieć (SPBiM) B. Grulkowskiego – uzyskane przez badanych wyniki podzielono względem mediany.

ZASTOSOWANE NARZĘDZIA

W badaniu zastosowano Kwestionariusz Poczucia Jakości Życia KPJŻ M. Straś-Romanowskiej, A. Oleszkowicz i T. Frąckowiaka składający się z 60 twierdzeń dotyczących przekonań, wartości, oraz różnych aspektów funkcjonowania w codziennym życiu. W analizie wykorzystano wynik w jednej z podskal mierzącej poczucie jakości życia w obszarze psychospołecznym (Straś-Romanowska, Oleszkowicz i Frąckowiak, 2004). Do pomiaru samooceny wykorzystano Skalę Samooceny SES M. Rosenberga, w polskiej adaptacji I. Dzwonkowskiej, K. Lachowicz-Tabaczek i M. Łaguny (2008). Narzędzie składa się z 10 stwierdzeń i mierzy samocenę globalną, rozumianą jako jawna ocena samego siebie, pozytywna lub negatywna postawa wobec Ja. Lęk-cechę mierzono za pomocą Skali X-2 Inwentarza Stanu i Cechy Lęku STAI C.D. Spielbergera, R.L. Gorsucha i R.E. Lushene’a w polskiej adaptacji C.D. Spielbergera, J. Strelaua, M. Tysarczyk i K. Wrześniowskiego. Skala ta składa się z 20 stwierdzeń, do których badany ustosunkowuje się na 4-stopniowej skali (Wrześniowski i in., 2006). Nasilenie materializmu mierzono przy użyciu Skali Postaw Być i Mieć B. Grulkowskiego (2007).

PROCEDURA

Badania zrealizowano na terenie województw: lubelskiego, świętokrzyskiego, podkarpackiego, mazowieckiego oraz łódzkiego. Osoby które wyraziły zgodę na udział w badaniu, otrzymały do wypełnienia baterię testów w formie papierowej. Oprócz narzędzi badawczych, zestaw zawierał ogólnikowy opis i cel prowadzonych badań oraz informacje o sposobie wypełniania kwestionariuszy.

WYNIKI

W celu sprawdzenia czy i jakie istnieją różnice w zakresie uwzględnionych w badaniu zmiennych, pomiędzy grupami: osób zorientowanych materialistycznie i niecechujących się tą orientacją obliczono test *t* Studenta. Na podstawie uzyskanych wyników (Tabela 1) można

trzy zmienne miały istotny wkład w równaniu regresji: samoocena ($\beta=.33$; $p<.001$), lęk-cecha ($\beta=-.35$; $p<.001$), orientacja materialistyczna ($\beta=-.17$; $p<.01$) i wyjaśniały łącznie 44% zmienności w zakresie poczucia jakości życia w obszarze psychospołecznym (Tabela 2).

W drugim kroku do równania regresji wprowadzono dodatkowo dwie zmienne interakcyjne – samooceny z orien-

Tabela 1
Średnie wyniki w zakresie poczucia jakości życia, samooceny i lęku-cechy w grupie osób zorientowanych materialistycznie oraz w grupie osób nie cechujących się tą orientacją; test istotności różnic *t*-Studenta

	Orientacja materialistyczna N=122		Brak orientacji materialistycznej N=121		Istotność różnic		
	M	SD	M	SD	t	p<	Es
Poczucie jakości życia w sferze psychospołecznej	45.93	5.68	49.31	5.40	4.76	.001	.61
Samoocena	30.34	4.89	31.41	5.87	1.54	n.i.	.20
Lęk-cecha	43.48	8.24	39.00	8.47	4.18	.001	.54

Tabela 2
Współczynniki analizy regresji – zmienna wyjaśniania: poczucie jakości życia w sferze psychospołecznej

Zmienne objaśniające	Blok 1			Blok 2			Blok 3		
	β	t	p<	β	t	p<	β	t	p<
Samoocena	.33	5.49	.001	.41	6.63	.001	.47	6.97	.001
Lęk	-.35	-5.50	.001	-.29	-4.62	.001	-.34	-4.43	.001
Orientacja materialistyczna	-.17	-3.39	.010	-.18	-3.63	.001	-.28	-4.17	.001
Samoocena × orientacja materialistyczna				.25	4.00	.001	.17	3.80	.001
Lęk × orientacja materialistyczna				.18	2.92	.010	.12	2.29	.050
Samoocena × Lęk × orientacja materialistyczna								-2.02	.050
R, Skorygowane R ² , F	R=.67 skorygowane R ² =.44 F(3,239)=63.53 p<.001			R=.69 skorygowane R ² =.47 F(5,237)=43.64 p<.001			R=.70 skorygowane R ² =.48 F(6,236)=37.52 p<.050		

stwierdzić, że osoby o orientacji „mieć” charakteryzują się niższym poczuciem jakości życia w sferze psychospołecznej niż badani o postawie „być”. Badanych zorientowanych materialistycznie cechuje także istotnie wyższy poziom lęku rozumianego jako cecha. Rezultaty analizy porównawczej, przeprowadzonej dla grup badanych o postawie „mieć” i „być” pod kątem poziomu samooceny wykazały, że nie ma podstaw aby sądzić, że między grupami istnieją statystycznie istotne różnice w zakresie omawianej zmiennej.

Aby określić udział poszczególnych zmiennych oraz ich interakcji w wyjaśnianiu poczucia jakości życia przeprowadzono hierarchiczną analizę regresji. Zmienne niezależne wycelowano przy wykorzystaniu metody opartej na standaryzacji wyników zmiennej. W pierwszym kroku do równania regresji włączono: samoocenę, lęk-cechę oraz orientację materialistyczną. Wszystkie

tacją materialistyczną oraz lęku-cechy z orientacją materialistyczną. Przeprowadzona analiza wykazała, że istotny wkład do równania regresji miały wszystkie uwzględnione zmienne oraz składniki interakcyjne. W trzecim kroku uwzględniono także składnik interakcyjny trzech zmiennych niezależnych. Model był dobrze dopasowany do danych – $F(6,24)=37.52$; $p<.05$ Skorygowany współczynnik determinacji wielokrotnej w trzecim bloku – po wprowadzeniu trzech testowanych zmiennych oraz ich interakcji wyniósł $R^2=.48$. Uwzględnione efekty interakcji zwiększyły zakres wyjaśnionej wariancji w zakresie poczucia jakości życia w sferze psychospołecznej o 4% (R^2 zmiany = .04; $p<.05$). Analiza wykazała, że szczegółowe współczynniki regresji były istotne w przypadku samooceny, lęku, materializmu, a także interakcji samooceny i materializmu, lęku i materializmu oraz interakcji trzech uwzględnionych zmiennych (Tabela 2).

Celem wyjaśnienia na czym polega zaobserwowany efekt interakcji, podzielono osoby badane na dwie grupy, różniące się nasileniem materializmu, i wykonano analizę regresji dla każdej z grup osobno. Podziału dokonano na podstawie wartości mediany. W pierwszej grupie – osób zorientowanych materialistycznie znalazło się 122 badanych, zaś w drugiej, nie cechującej się materialistycznym zorientowaniem 121. Analiza regresji, przeprowadzona w podgrupach wykazała, że samoocena, będąca pozytywnym predyktorem subiektywnej jakości życia w sferze psychospołecznej w obydwu grupach, ma większe znaczenie w wyjaśnianiu tej zmiennej wśród badanych zorientowanych materialistycznie. Z kolei zależność między lękiem-cechą a poczuciem jakości życia jest silniej ujemna w grupie osób o niskim nasileniu materializmu (Tabela 3).

Zmienną mającą największy wkład w równanie regresji okazała się samoocena, dlatego w dalszych analizach uwzględniono ją jako pojedynczy predyktor w analizie regresji przeprowadzonej dla grup wyróżnionych na podstawie nasilenia materializmu i lęku. W tym celu wyodrębniono cztery grupy badanych: niski lęk i małe nasilenie materializmu (niełękliwi, nie-materialiści) $N=74$, niski lęk i duże nasilenie materializmu (niełękliwi materialiści) $N=40$, wysoki lęk i małe nasilenie materializmu (łękliwi nie-materialiści) $N=47$ oraz wysoki lęk i duże nasilenie materializmu (łękliwi materialiści) $N=82$. Wyniki tej analizy wykazały, że w grupie niełękliwych nie-materialistów samoocena nie jest istotnym predyktorem zmiennej wyjaśnianej, zaś wśród łękliwych materialistów wykazuje dodatni związek z poczuciem jakości życia i w 42 % wyjaśnia wariację w ocenie jakości

Tabela 3
Samoocena i lęk-cecha jako predyktory poczucia jakości życia w grupach wyróżnionych na podstawie nasilenia materializmu

Materializm	Zmienna	B	Błąd stand.	β	t	p<	Model
niski	stała	35.985	2.393		15.041	.001	$R=.46$ skorygowane $R^2=.21$ $F(1,119)=32.11$ $p<.001$
	samoocena	.424	.075	.461	5.666	.001	
	stała	64.243	1.886		34.421	.001	
	lęk-cecha	-.383	.047	-.600	-8.184	.001	
wysoki	stała	21.880	2.386		9.172	.001	$R=.68$ skorygowane $R^2=.46$ $F(1,120)=104.23$ $p<.001$
	samoocena	.792	.078	.682	10.209	.001	
	stała	61.643	2.375		25.956	.001	
	lęk-cecha	-.361	.054	-.524	-6.734	.001	

Tabela 4
Samoocena jako predyktor poczucia jakości życia w grupach wyróżnionych na podstawie nasilenia lęku-cechy i materializmu

Lęk	Materializm	Zmienna	B	Błąd stand.	β	t	p<	Model
niski	niski	stała	46.309	2.881		16.075	.001	$R=.20$ skorygowane $R^2=.03$ $F(1,72)=3.01$ $p<.050$
		samoocena	.145	.084	.200	1.734	n.i.	
	wysoki	stała	31.748	5.503		5.769	.001	
		samoocena	.511	.161	.459	3.182	.050	
wysoki	niski	stała	27.144	5.409		5.019	.001	$R=.47$ skorygowane $R^2=.20$ $F(1,45)=12.74$ $p<.010$
		samoocena	.696	.195	.470	3.574	.010	
	wysoki	stała	19.767	3.205		6.168	.001	
		samoocena	.862	.111	.655	7.757	.001	

życia w sferze psychospołecznej. Analiza danych przedstawionych w Tabeli 4. pozwala zauważyć, że im wyższe nasilenie lęku i większy poziom materializmu, tym większe znaczenie samooceny w wyjaśnianiu subiektywnej jakości życia w sferze psychospołecznej.

PODSUMOWANIE I Dyskusja Wyników

Głównym celem prezentowanych badań było określenie udziału samooceny i lęku-cechy w wyjaśnianiu subiektywnego poczucia zadowolenia w sferze społecznej wśród osób zorientowanych materialistycznie. Analiza mająca na celu określenie różnic w zakresie uwzględnionych zmiennych pomiędzy wyróżnionymi grupami wykazała, że osoby zorientowane materialistycznie cechuje niższe poczucie jakości życia w obszarze psychospołecznym. Oznacza to, że mają oni mniejsze poczucie więzi z innymi, niższe poczucie przynależności i wspólnoty z osobami z własnego otoczenia. Dostrzegają mniejsze uznanie, szacunek i życzliwość ze strony innych ludzi, odczuwają silniejsze osamotnienie, częściej popadają w konflikty, a ich relacje w większym stopniu niż w porównywanej grupie nacechowane są walką i rywalizacją. Rezultaty te potwierdziły ustalenia poprzedników podejmujących problematykę zadowolenia z życia wśród osób o wysokim nasileniu materializmu (Dittmar i in., 2014), mimo że w większości tych analiz przyjęto inne, węższe, rozumienie tego konstruktów. Hipoteza druga znalazła więc swoje potwierdzenie w wynikach przeprowadzonych badań.

Materialistów charakteryzuje także wyższy poziom lęku rozumianego jako cecha – w większym stopniu niż osoby z porównywanej grupy, interpretują rzeczywistość jako niebezpieczną, a będąc bardziej podatnymi na postrzeganie obiektywnie niegroźnych bodźców jako zagrażających, częściej doświadczają lęku. Otrzymane rezultaty potwierdzają teoretyczne ustalenia na temat predyspozycji osób o postawie „mieć” do odczuwania niepokoju, zagrożenia i lęku. Tendencja do doświadczania lęku wiąże się w ich przypadku zarówno z przeżywaniami tajemnicy własnej obecności w świecie, świadomością przemijalności ludzkiego życia, obawą przez utratą tego, co się posiada, jak też antycypowaniem cierpienia (Marcel, 1986; Fromm, 2012; Grulkowski, 1996). Charakterystyczne dla zorientowania materialistycznego dążenie do posiadania jak największej ilości dóbr i pieniędzy, chęć podporządkowania sobie świata, w tym także innych osób, stanowią próbę przezwyciężenia egzystencjalnego niepokoju, poradzenia sobie z odczuwanym lękiem i poczuciem zagrożenia (Marcel, 1986). Uzyskane rezultaty potwierdziły hipotezę trzecią.

Rezultaty analizy porównawczej, przeprowadzonej dla grup badanych o postawie „mieć” i „być”, pod kątem poziomu samooceny wykazały, że nie ma podstaw aby sądzić, że między grupami istnieją statystycznie istotne różnice w zakresie omawianej zmiennej. Uwzględniając ustalenia teoretyczne dotyczące orientacji materialistycznej można było przypuszczać, że osoby zorientowane na „mieć” niżżej oceniają siebie niż badani o postawie „być” (H1). Człowiek

ulegając funkcjonującemu w społeczeństwie konsumpcyjnym wzorcowi, stara się tak ukazać siebie, by stać się konkurencyjnym, a więc wartościowym w oczach innych. Osoba zorientowana na „mieć” buduje więc poczucie własnej wartości w oparciu o kryteria zewnętrzne, np. stan posiadania, odniesione sukcesy i poniesione porażki, ogólną atrakcyjność. (Fromm, 1996; Grulkowski, 1996). W sytuacji, gdy sukces lub porażka stają się miarą wartości człowieka, wszelkiego rodzaju niepowodzenia mogą okazać się poważnym zagrożeniem dla samooceny (Fromm, 1996). Fakt ten nabiera szczególnego znaczenia w kontekście tego, że cele zewnętrzne (m.in. pieniądze, sława, władza), na które szczególnie nastawione są osoby zorientowane materialistycznie, są trudniejsze do osiągnięcia. Ich miara jest bardziej obiektywna, przez co trudniej przekonać siebie, że zostały zrealizowane zgodnie z zamierzeniami (Skarżyńska, 2004). Brak różnic między wyróżnionymi grupami w zakresie poziomu samooceny być może wynika z tego, że warunki społeczeństwa konsumpcyjnego, stanowiące podłoże dla rozwoju orientacji materialistycznej w większym stopniu oddziałują na stabilność samooceny. Konstruktor ten, jak postulują badacze, należy traktować jako niezależny od poziomu wymiar (Kernis i Goldman, 2006), w który zastosowana w przeprowadzonych badaniach skala nie daje bezpośredniego wglądu (Dzwonkowska, Lachowicz-Tabaczek i Łaguna, 2008). Inną przyczyną braku różnic w zakresie samooceny między grupami badanych zorientowanych materialistycznie i nie cechujących się tą orientacją może być fakt, że skala, którą posłużono się w badaniach mierzy samoocenę jawną, dostępną świadomości, podczas gdy postawa „mieć” może implikować niższą samoocenę nieświadomą, czyli ukrytą (Grulkowski, 1996).

Uzyskane w badaniu wyniki potwierdziły założenie, zgodnie z którym samoocena wiąże się dodatkowo z poczuciem jakości życia w sferze psychospołecznej, zaś lęk-cecha koreluje ujemnie z zadowoleniem z życia w tym obszarze (H4). Predyspozycja do reagowania lękiem wiąże się z zachowywaniem nadmiernej czujności, koncentracją na wychwytywaniu oznak zagrożenia w otoczeniu, utrudnia adaptację, realizację różnego rodzaju aktywności i celów, czy też wypełnianie ról społecznych. Wysoki poziom lęku utrudnia także codzienne funkcjonowanie, stanowiąc poważne obciążenie dla jednostki (Riemann, 2005). Tendencja do reagowania lękiem utrudnia nawiązywanie kontaktów z innymi, wchodzenie w relacje oraz adekwatne reagowanie na wiele sytuacji interpersonalnych, istotnie obniżając jakość życia w obszarze psychospołecznym.

Rezultaty wskazujące na pozytywne związki samooceny z poczuciem jakości życia wpisują się we wcześniejsze ustalenia na temat zależności między tymi zmiennymi (Arslan, Hamarta i Uslu, 2010; Diener i Diener, 1995; Schimmack i Diener, 2003; Wąsowicz-Kiryło i Baran, 2013). Wiadomo także, że wzrostowi samooceny towarzyszy wzrost poczucia szczęścia, optymistyczne nastawienie względem przyszłości oraz lepsze samopoczucie (Neiss, Sedikides i Stevenson, 2002; Taylor i Brown, 1988),

a wysoka samoocena wiąże się pozytywnym afektem, lepszym radzeniem sobie z rozwiązywaniem problemów i przewyciężaniem trudności, a także prowadzi do rozwoju i umacniania przekonania o własnej kompetencji (Trzebińska, 2008). Istotnym wydaje się także fakt, że wzrostowi samooceny towarzyszy większe nastawienie na działanie, podejmowanie wyzwań, realizację trudnych zadań i odniesione sukcesy mogą sprzyjać zaspokojeniu potrzeby uznania i szacunku oraz w konsekwencji zwiększać zadowolenie ze społecznego obszaru funkcjonowania.

Hipoteza piąta, zgodnie z którą orientacja materialistyczna moderuje zależności między samooceną i lękiem-cechą a poczuciem jakości życia w sferze psychospołecznej została potwierdzona. Wynik, zgodnie z którym samoocena ma większe znaczenie w wyjaśnianiu poczucia jakości życia w obszarze psychospołecznym w grupie materialistów można odnieść do ustaleń na temat ich funkcjonowania z innymi. Jednostki zorientowane materialistycznie, z charakterystyczną dla nich tendencją do ciągłego porównywania się z innymi, doświadczają braku poczucia bezpieczeństwa w sferze relacji międzyludzkich. Osoby o postawie „mieć”, z jednej strony potrzebują innych jako źródła porównań, punktu odniesienia względem którego można potwierdzić swoją wartość, z drugiej zaś obawiają się ich, jako tych, z którymi można przegrać w rywalizacji (Grulkowski, 1996). Samoocena, może więc w przypadku osób nastawionych na „mieć” pełnić funkcję pośredniczącą w wyborze jednej z dwóch podstawowych dla nich form funkcjonowania w relacjach interpersonalnych: prób przejęcia kontroli nad innymi lub też konformizmu (Fromm, 1966). Pierwszy z nich polega na chęci podporządkowania sobie drugiego człowieka, zdominowania go, kontrolowania, panowania nad nim. Drugi przybiera formę konformizmu, poszukiwania siły i potwierdzenia swojego znaczenia w grupie. Wiąże się z rezygnacją z części swojej wolności i potwierdzaniem własnej wartości poprzez utożsamienie się z autorytetem (Fromm, 1966). Dlatego samoocena, dzięki której jednostka ustala swoją pozycję w świecie społecznym – szczególnie w przypadku jednostek lękliwych, z silnym poczuciem zagrożenia – pośrednicząc w wyborze najbardziej adaptacyjnego na dany moment sposobu funkcjonowania z innymi, przekłada się na jakość życia w omawianym obszarze.

LITERATURA

- Adamczyk, G. (2013). *Moralność i konsumpcja we współczesnym społeczeństwie polskim*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Aldridge, A. (2006). *Konsumpcja*. Warszawa: Wydawnictwo Sic!
- Arslan, C., Hamarta, E., Uslu, M. (2010). The relationship between conflict communication, self-esteem and life satisfaction in university students. *Educational Research and Reviews*, 5, 1, 31-34.
- Baudrillard, J. (2006). *Spółczesność konsumpcyjna. Jego mity i struktury*. Warszawa: Wydawnictwo: Sic!
- Baumeister, R., Campbell, J., Krueger, J., Vohs, K. (2003). Does high self-esteem cause better performance, interpersonal success, happiness, or healthier life styles? *Psychological Science in the Public Interest*, 4, 1-44.
- Bauman, Z. (2005). Konsumując życie. W: A. Jawłowska, M. Kempny (red.), *Konsumpcja – istotny wymiar globalizacji kulturowej* (s. 17-36). Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN.
- Bauman, Z. (2006). *Płynna nowoczesność*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Bauman, Z. (2007). *Spółczesność w stanie obłąkania*. Warszawa: Wydawnictwo Sic!
- Bauman, Z. (2010). *Konsumowanie życia*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Boski, P. (1999). Humanizm w kulturze i mentalności Polaków. W: B. Wojciszke, M. Jarzymowicz (red.), *Psychologia rozumienia zjawisk społecznych* (s. 79-119). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Bylok, F. (2005). Model społeczeństwa konsumpcyjnego i jego zastosowanie na początku XXI wieku. W: A. Jawłowska, M. Kempny (red.), *Konsumpcja – istotny wymiar globalizacji kulturowej* (s. 231-255.). Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN.
- Bylok, F. (2013). *Konsumpcja, konsument i społeczeństwo konsumpcyjne we współczesnym świecie*. Katowice: „Śląsk” Sp. z o.o. Wydawnictwo Naukowe.
- Chen, Y., Yao, M., Yan, W. (2014). Materialism and well-being among Chinese college students: The mediating role of basic psychological need satisfaction. *Journal of Health Psychology*, 19, 10, 1232-1240.
- Cushman, P. (1992). Dlaczego ja jest puste. *Nowiny Psychologiczne*, 3, 27-55.
- Diener, E., Diener, M. (1995). Cross-cultural correlates of life satisfaction and self-esteem. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68, 653-663. doi: 10.1007/978-90-481-2352-0_4.
- Dittmar, H. (2007). The costs of consumer culture and the “cage within”: The impact of the material “good life” and “body perfect” ideals on individuals’ identity and well-being. *Psychological Inquiry*, 18, 1, 23-31.
- Dittmar, H., Bond, R., Hurst, M., Kasser, T. (2014). The relationship between materialism and personal well-being: A meta-analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 107, 5, 879-924.
- Dymkowski, M. (2007). O uniwersalności teorii psychologii społecznej. *Psychologia Społeczna*, 2-3, 249-261.
- Dzwonkowska, I., Lachowicz-Tabaczek, K., Łaguna, M. (2008). *Samoocena i jej pomiar. Polska adaptacja skali SES M. Rosenberga. Podręcznik*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych.
- Fromm, E. (1996). *Niech się stanie człowiek. Z psychologii etyki*. Warszawa: PWN.
- Fromm, E. (2012). *Mieć czy być?* Poznań: Dom Wydawniczy REBIS.
- Gergen, K.J. (1973). Social psychology as history. *Journal of Personality and Social Psychology*, 26, 309-320.
- Górnik-Durose, M. (2002). *Psychologiczne aspekty posiadania. Między instrumentalnością, a społeczną użytecznością dóbr materialnych*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Górnik-Durose, M., Janiec, K. (2010). Merkantylizm psychiczny, struktura celów życiowych a poczucie dobrostanu psychologicznego. W: M. Górnik-Durose, A.M. Za-

- wadzka (red.), *Życie w konsumpcji, konsumpcja w życiu. Psychologiczne ścieżki współzależności* (s. 142-160). Sopot: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Grulkowski, B. (2007). *Skala Postaw „Być” i „Mieć”. Podręcznik*. Kraków: Oficyna Wydawnicza IMPULS.
- Grulkowski, B. (1996). *Elementy motywacyjne postaw „być” i „mieć”*. Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Górnik-Durose, M., Boroń, K. (2018). Not materialistic, just neurotic. The mediating effect of neuroticism on the relationship between attitudes to material assets and well-being. *Personality and Individual Differences*, 123, 27-33.
- Hostyński, L. (2006). *Wartości w świecie konsumpcji*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Kasser, T., Cohn, S., Kanner, A.D., Ryan, R.M. (2007). Some costs of American corporate capitalism: A psychological exploration of value and goal conflicts. *Psychological Inquiry*, 18, 1-22.
- Kasser, T., Rosenblum, K., Sameroff, A., Deci, E., Niemiec, C., Ryan, R., Árnadóttir, O., Bond, R., Dittmar, H., Dungan, N., Hawks, S. (2014). Changes in materialism, changes in psychological well-being: Evidence from three longitudinal studies and an intervention experiment. *Motivation & Emotion*, 38, 1, 1-22.
- Kasser, T., Ryan, R. (1996). Further examining the American dream: Differential correlates of intrinsic and extrinsic goals. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22, 280-287.
- Kasser, T., Ryan, R.M. (1993). A dark side of the American dream: correlates of financial success as a central life aspiration. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65, 410-422.
- Kasser, T., Ryan, R., Couchman, C., Sheldon, K. (2003). Materialistic values: their cause and consequences. W: T. Kasser, A. Kanner (red.), *Psychology and consumer culture. The struggle for a good life in a materialistic world* (s. 11-28). Washington: American Psychological Association.
- Kernis, M., Goldman, B. (2006). Assessing stability of self-esteem and contingent self-esteem. W: M. Kernis (red.), *Self-esteem: Issues and answers* (s. 77-85). New York: Psychology Press.
- Kim, Y., Kasser, T., Lee, H. (2003). Self-concept, aspirations, and well-being in South Korea and the United States. *Journal of Social Psychology*, 143, 3, 277-290.
- Marcel, G. (1986). *Być i mieć*. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.
- Mariański, J. (2010). *Religia w społeczeństwie ponowoczesnym*. Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Martos, T., Kopp, M.S. (2012). Life goals and well-being: Does financial status matter? Evidence from a representative Hungarian sample. *Social Indicators Research*, 105, 3, 561-568.
- Melosik, Z. (2013). *Kultura popularna i tożsamość młodzieży. W niewoli władzy i wolności*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Mróz, B. (2009). Consumo ergo sum? Rola konsumpcjonizmu we współczesnych społeczeństwach. W: B. Mróz (red.), *Oblicza konsumpcjonizmu* (s. 20-22). Warszawa: Szkoła Główna Handlowa w Warszawie – Oficyna Wydawnicza.
- Neiss, M., Sedikides, C., Stevenson, J. (2002). Self-esteem: A behavioral genetic perspective. *European Journal of Personality*, 16, 351-367.
- Riemann, F. (2005). *Oblicza lęku*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Romaniszyn, K. (2011). O sile konsumpcjonizmu. W: K. Romaniszyn (red.), *Nowa droga do zniewolenia? O życiu w społeczeństwie konsumpcyjnym* (s. 15-50). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Sękowski, A., Płudowska, M. (2018). Psychologiczne predyktory poczucia jakości życia u osób o orientacji materialistycznej. *Przegląd Psychologiczny*, 60, 2, 283-292.
- Skarżyńska, K. (2004). Poszukiwać przyjaciół czy zdobywać majątek? Cele życiowe a zadowolenie z życia. *Roczniki Psychologiczne* 7, 1, 7-31.
- Sosnowski, T. (1977). Lęk jako stan i jako cecha w ujęciu Charlesa D. Spielberga. *Przegląd Psychologiczny*, 20, 2, 349-360.
- Straś-Romanowska, M. (2005). Jakość życia w świetle założeń psychologii zorientowanej na osobę. W: M. Straś-Romanowska, K. Lachowicz-Tabaczek, A. Lachowicz-Tabaczek (red.), *Kolokwia Psychologiczne. Jakość życia w badaniach empirycznych i refleksji teoretycznej* (s. 263-274). Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN.
- Straś-Romanowska, M., Oleszkowicz, A., Frąckowiak, T. (2004). *Kwestionariusz Poczucia Jakości Życia*. Instytut Psychologii Uniwersytetu Wrocławskiego, materiały wewnętrzne Instytutu Psychologii Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Schimmack, U., Diener, E. (2003). Predictive validity of explicit and implicit self-esteem for subjective well-being. *Journal of Research in Personality*, 37, 2, 100-106.
- Taylor, S., Brown, J. (1988). Illusion and well-being: A social psychological perspective on mental health. *Psychological Bulletin*, 103, 2, 193-210.
- Trzebińska, E. (2008). *Psychologia pozytywna*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Unanue, W., Dittmar, H., Vignoles, V., Vansteenkiste, M. (2014). Materialism and well-being in the UK and Chile: Basic need satisfaction and basic need frustration as underlying psychological processes. *European Journal of Personality*, 28, 6, 569-585.
- Wąsowicz-Kiryło, G., Baran, T. (2013). Wpływ samooceny i dobrostanu ekonomicznego na satysfakcję z życia kobiet i mężczyzn w różnym wieku. *Chowanna*, 1, 40, 85-101.
- Wrześniowski, K., Sosnowski, T., Jaworowska, A., Fecenec, D. (2006). *Inwentarz Stanu i Cechy Lęku STAI. Polska adaptacja. Podręcznik*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych.
- Zawadzka, A., Niesiołowska, M., Godlewska-Werner, D. (2014). Wprowadzenie. W: A. Zawadzka, M. Niesiołowska, D. Godlewska-Werner (red.), *Kultura konsumpcji wartości, cele, dobrostan. Psychologiczne aspekty zjawiska* (s. 7-12). Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Filomatów.